

Učenje v naravi – priložnost in izziv za učiteljevo ustvarjalno delo z učenci

Mateja Jontes
Osnovna šola Podgorje
pri Slovenj Gradcu

Povzetek: Učenje v naravi je oblika učenja, pri kateri so izkušnje izhodišče za razvoj učenčevih sposobnosti, učitelju pa dajejo priložnost za ustvarjalno delo z vsemi učenci. Med njimi so izpostavljeni nadarjeni učenci, ki imajo v ustvarjalnem učnem okolju številne možnosti za razvoj svojih zmožnosti. V prvem delu prispevka je poudarek na izkustvenem učenju, ki postaja temelj poučevanja in prinaša želeno učinke učenja. Poudarjena je vloga učitelja za čustveni razvoj učencev, saj je ta pomembna dimenzija v učenčevem doživljanju in odzivanju. V osrednjem delu je predstavljena šolska praksa s primeri dejavnosti. Sledijo predlogi za nadgradnjo organizirane oblike učenja v naravi. **Ključne besede:** učenci, učenje v naravi, izkustveno učenje, čustveni razvoj. **Learning in Nature - An Opportunity and a Challenge for the Teacher's Creative Work with Pupils.** **Abstract:** Learning in nature is a form of learning in which experiences are starting point for the development of pupils' skills; it also offers to the teacher an opportunity for creative work with all pupils. Highlighted among them are talented pupils, to whom a creative learning environment offers many opportunities to develop their capabilities. In the first part of the paper, the focus is on experiential learning, which is becoming the foundation of teaching and which achieves the desired results. Accentuated is the role of the teacher in the emotional development of pupils, because it is an important dimension of pupils' experience and responsiveness. In the central part, an example of school practice is presented, which is supplemented with examples of activities. In the continuation there follow suggestions for upgrading the organized form of learning in nature. **Keywords:** pupils, learning in nature, experiential learning, emotional development.

Uvod

Delo z učenci, ki temelji na učenju v naravi, je za učitelja priložnost ter izziv in krepi njegovo zavzetost za poklicno udejstvovanje. Učenje v naravi ponuja nove razsežnosti vzgojno-izobraževalnega procesa, pri čemer imajo učenci možnost razvijati svoje sposobnosti v neposrednem stiku z naravo, hkrati pa primerjati informacije iz narave s svojimi doživetji. Učenje v naravi zagotavlja več možnosti za raznoliko poučevanje, pogostejšo uporabo višjih taksonomskih stopenj od analize do kritičnega razmišljanja in vrednotenja. Učenci imajo tako možnost, da s pomočjo lastnih doživetij in tudi napak spoznavajo rešitve in omejitve. Poudariti je treba, da je učenje v naravi bolj sproščeno, spontano, poteka v medsebojnem zaupanju in prijateljstvu, zato ima učitelj možnost, da spozna učence v drugačnih dimenzijah kot v šolskem okolju.

Pomen izkustvenega učenja v procesu izobraževanja

Pomemben del poučevanja, ki prinaša pozitivne učinke in ki se še posebno odraža pri izvedbi učenja v naravi, je zagotovo izkustveno učenje. Tovrstno učenje, kot povzemata Korban Črnjavič in Hus (2009), povečuje tako intelektualne kot motivacijske sposobnosti, ki uresničujejo željo po odkrivanju zelenega in neznanega. In prav to želimo razvijati z raznolikimi dejavnostmi pri učenju v naravi pri vseh otrocih, še posebno pa je takšna oblika učenja priložnost za delo z nadarjenimi učenci. Omenjena oblika učenja odpira različne poti za odkrivanje neznanega ali nadgradnjo obstoječega oziroma možnost povezave teorije s prakso. Ugotovitve Neila (2006, v Korban Črnjavič in Hus, 2009), ki pravi, da je izkustveno učenje proces, ki poteka zunaj učilnice, praktično,

skupinsko delo, pri katerem se učenje odslkava v izkušnje in je zato tudi učinkovitejše in trajnejše, potrjujejo zapisano. Marentič Požarnik (1992) ugotavlja, da se je izkustveno učenje v zadnjem obdobju razmahnilo, kar kaže na dejstvo, da tovrstno učenje pomaga razvijati lastnosti (prilagajanje, empatija/občutljivost za druge, sodelovanje idr.), s pomočjo katerih bomo lažje preživeli v današnjem hitrem življenjskem ritmu. Ob tem je smiselno izpostaviti našete lastnosti učiteljev, ki izvajajo učenje v naravi, pri katerem je izkustveno učenje v ospredju.

Učenje v naravi nam ponuja dobre pogoje za raziskovalni problemski pouk, pri čemer vsebine, metode in oblike dela čim bolj prilagajamo zanimanjem in sposobnostim učencem ter tako omogočimo sposobnejšim in nadarjenim učencem razvoj njihovih talentov oz. močnih področij. Izpostaviti moramo tudi dejstvo, ki sta ga z raziskavo potrdili tudi Korban Črnjavič in Hus (2009), da izkustveno učenje vzpostavlja trdnejšo vez med učitelji in učenci, zadovoljena je potreba po medsebojnem druženju učencev in – kot smo že omenili – motivacija za učenje je boljša. Omenjeni avtorici še dodajata ugotovitev opravljene raziskave, da je pri izvajanju izkustvenega učenja potreben dodatni učitelj in da v splošnem zajema več priprav in učiteljevega dela kot delo v razredu. Tudi zaradi tega lahko obliko učenja v naravi izkoristimo za učenje v opisani obliki na lažji način kot v času rednega programa, saj so v tem času učitelji bolj prilagodljivi in tudi bolj naklonjeni skupinskemu, timskemu delu.

Učenje v naravi ponuja možnost za čustveni razvoj učencev

Tako v rednem kot razširjenem programu izobraževanja so pomembni učitelji – spodbujati morajo dejavnosti, ki poudarjajo čustvene sposobnosti, sami pa morajo posedovati ustrezno stopnjo čustvene inteligence. Opisani vidik pride še posebno do izraza, ko so učenci za nekaj časa od doma oziroma niso v neposredni bližini doma, tako kot je to pri taboru – organizirani obliki učenja v naravi. Učitelji za otroke predvsem v prvem VIO predstavljajo tako starše kot skrbnike, kar pa ni zanemarljivo. Želimo si, da bi se tako učenci kot

učitelji dobro počutili in kar se da dobro sodelovali, pri čemer čustvena komponenta človeka igra pomembno vlogo (obvladovanje stresa, predanost poklicu).

Z načinom vodenja vzgojno-izobraževalnega procesa učitelj spodbuja in omogoča čustveni razvoj učencev. Pri izbiri metod za delo z učenci mora učitelj izhajati iz predpostavke o različnih osebnostih, potrebah, motivaciji, ki zadevajo ciljno skupino. Z ustrezno izbiro metod dela učitelj prispeva k dobrim odnosom v razredu oz. skupini, prijetnemu ozračju, s čimer vzbudi pozitivna čustva pri otrocih. Za takšno »vodenje« razreda je treba imeti poleg strokovnega znanja tudi znanje za delo z ljudmi, ki si ga v velikimi meri pridobimo z izkušnjami. Prav učenje v naravi je priložnost in možnost za pridobivanje tovrstnih izkušenj. Z učenjem in izvajanjem različnih socialnih veščin pridobivamo vedenja in znanja s tega področja in hkrati pripravimo otroke za ustrezno vsakodnevno ravnanje v različnih okoliščinah.

Čeprav obstoječi šolski programi, kot ugotavljata Ulutaš in Ömeroğlu (2007), temeljijo predvsem na mentalnem razvoju in izpostavljajo učne sposobnosti posameznika, medtem ko je vidik čustvene inteligentnosti v ozadju, pa lahko v okviru razširjenega programa, v sklop katerega spadajo tudi tabori, ta del otrokovega razvoja in učiteljevega ravnanja postavimo v ospredje. Ko otroci usvojijo sposobnosti čustvene inteligence, se izboljšajo njihovi rezultati v šoli, okrepi se socialna interakcija in disciplinskih problemov je manj. Tako zasnovani izobraževalni programi lahko pomembno vplivajo na spreminjanje oziroma oblikovanje čustvenih kompetenc otrok v zeleno smer. Svoja prizadevanja pri tem usmerimo predvsem na zaznavanje, spreminjanje, evalviranje vedenja. Ne nazadnje se morajo tudi starši zavedati, da na učenčev uspeh ne vpliva le kognitivna sposobnost, pač pa tudi veščine samozavedanja, motiviranja, sodelovanja in občutljivosti za lastna čustva in čustva drugih (Ulutaš in Ömeroğlu, 2007). Če bomo učitelji znali vsebine razširjenega programa predstaviti tudi v tej luči, bo zagotovo manj staršev, ki se težko odločajo za tovrstne aktivnosti otrok. Vsekakor se strinjamo, da moramo socialne veščine razvijati in spodbujati pri vseh učencih. Hkrati pa lahko omenimo dodatne možnosti za delo z nadarjenimi učenci. Različna načela in pristopi (lutkovne, likovne, gibalne, glasbene, plesne

dejavnosti), ki jih lahko uporabimo pri spodbujanju čustvene inteligence (obvladovanje čustev, razvoj empatije), bodo nadarjenim učencem omogočale kakovostno vzpostavljen odnos v socialni interakciji, to pa lahko učitelji izkoristimo kot mentorstvo nadarjenih učencev svojim vrstnikom. Vse te dejavnosti lahko izvajamo v okviru razširjenega programa. Tako imamo možnost, da učence spoznamo tudi na za njih najbolj občutljivih področjih. Za uspešno delo se morajo učenci počutiti sprejete in varne.

Šolska praksa izvajanja učenja v naravi na Osnovni šoli Podgorje pri Slovenj Gradcu

Učenje v naravi najpogosteje izvajamo v obliki tabora. Tabori spadajo v razširjeni program osnovne šole, potekajo strnjeno več dni v času pouka in se izvajajo zunaj šole. Za šolo takšna oblika učenja ni obvezna, če pa jo šola načrtuje v letnem delovnem načrtu, jo mora izpeljati. Večina šol načrtuje in organizira tabore za učence različnih razredov. Tabori so lahko glede na dejavnosti naravoslovni, družboslovni, rekreativni, športni, raziskovalni idr. Glede na značilnosti takšne oblike dela, kot so tabori, so lahko velik izziv za učitelja in učence, pri čemer izpostavljamo nadarjene. Oblike, metode in raznovrstnost vsebin so za nadarjene učence dobra iztočnica za razvoj oz. nadgradnjo njihovih znanj in zanimanj.

Praksa naše šole predvideva izvedbo taborov v jesenskem času za vse učence prvega in tretjega VIO vseh treh šol (matične in obeh podružnic). Za učence drugega VIO pa organiziramo zimsko in poletno šolo v naravi. Zaradi majhnega števila učencev in tudi vse težjih gmotnih razmer organiziramo tabore vsaka tri leta. Naš tabor sicer namenjen vsem učencem, v okviru tabora pa namenjamo pozornost tudi nadarjenim. Učenci prvega VIO se že več let udeležujejo tridnevnega tabora v Lukovem domu na Kopah. Nekateri učenci so takrat prvič od doma brez staršev, zato je lokacija tabora pomemben dejavnik pri načrtovanju. Prav tako želimo izkoristiti naravne danosti v naši neposredni bližini, tudi zato da bodo učenci začutili, v kako lepem delu Slovenije domujejo, in da bodo znali ceniti in kasneje

tudi predstavljati javnosti svoje okolje. Na naši šoli smo se odločili in izbrali za učence primeren in zanimiv kraj, kjer pozimi najraje preizkušamo svoje smučarske spretnosti, poleti pa se sprehajamo po zelenih pobočjih Pohorja.

Kot je že izpostavila B. Marentič Požarnik (1992), je tako za učitelja, še zlasti pa za učence bistveno, da se v takšnih oblikah učenja, kot je tabor, razvije zaupanja vreden odnos, v katerem je moč zaznati empatijo, sodelovanje, prilagajanje. Vse te lastnosti in spretnosti olajšajo učenje in samostojno bivanje otrok v starostnem obdobju, ko so občutljivi za spremembe dnevnega ritma. Glede na dosedanjo prakso ugotavljamo, da se večina učencev veseli tabora in ga nestrpnost pričakuje, medtem ko so preostali učenci negotovi in niso tako prepričani, da jim bo všeč bivanje stran od doma. Pri tem je zaznati velik vpliv vrstnikov, ki drug drugega prepričujejo tudi na podlagi podobnih preteklih izkušenj, in vpliv staršev, ki svoje otroke dobro pripravijo na samostojno bivanje. Skupina otrok, za katere organiziramo tabor, je precej raznolika, saj združuje otroke, stare od šest do devet let. Glede na to, da se na taboru združujejo otroci iz matične šole in iz podružničnih šol, je namen tabora tudi spoznavanje, medsebojno druženje in sklepanje novih prijateljstev. Učenci preostale dejavnosti v obveznem programu med šolanjem izvajajo povečini ločeno in se slabše poznajo med seboj, zato so skupni tabori dobra priložnost za sklepanje novih poznanstev. Za dobro organizacijo tabora je treba skrbno načrtovati dejavnosti in vsebine ter pri tem upoštevati več dejavnikov: starost učencev, predznanje, sposobnosti; naravne značilnosti okolja, vremenske razmere; dejstvo, da velik del dejavnosti izvajamo učitelji.

Dosedanja praksa je pokazala, da razpoložljivi čas na taboru najučinkoviteje izkoristimo tako, da v sklopu tabora izvedemo dneve dejavnosti (naravoslovni, tehniški in športni dan). Dejavnosti, ki si sledijo po dnevih, so raznolike, pestre in tudi zaradi izbrane lokacije drugačne, kot bi bile, če bi podobne tematike izvajali v šolskem okolju. Poleg tega nam učenje v naravi daje več možnosti za fleksibilen urnik dejavnosti, zato teh ne načrtujemo ločeno po dnevih.

Za razvijanje različnih učenčevih področij pripravimo v okviru aktiva delovni zvezek z raznolikimi učnimi vsebinami, ki ga učenci rešujejo ob določeni

nem časa, običajno takrat, ko ni drugih aktivnosti v naravi. Naloge popestrimo z ugankami, križankami, labirinti, rebusi. V zbir nalog dodamo tudi zahtevnejše vsebine (problemske in raziskovalne naloge), ki so namenjene nadarjenim učencem in jih učenci rešujejo samostojno, z lastno iznajdljivostjo, ustvarjalnostjo, iskanjem informacij v naravi, uporabo različnih pripomočkov, s poizvedovanjem pri določenih osebah.

Potek dejavnosti po dnevih

Prvi dan

Učenci so se z avtobusom odpeljali v Lukov dom na Kope. Razporedili so se po sobah, nato smo se pogovorili o hišnem redu, ki velja v času bivanja. Sledilo je spoznavanje učencev, saj se vsi še niso poznali med seboj. Po kosilu smo se odpravili peš do Ribniške kočice in nazaj. Cilj pohoda ni bil samo rekreacijske narave. Predhodno smo se dogovorili, katere naloge (opazovanje narave, poslušanje zvokov, iskanje skritega zaklada, fotografiranje narave, pogumni in iznajdljivi pa so lahko kot vodniki odkrivali in iskali pravo pot do cilja) bodo lahko med potjo izbirali in opravljali. Kljub veliki razdalji, ki so jo prehodili, so se učenci vrnili dobre volje in željni novih dogodivščin. Še isti dan so v pravljčni delavnici ustvarjali pravljice za lahko noč, ki so si jih pripovedovali pred spanjem ali pa so jih po pripovedovanju le ilustrirali.

Slika 1: Pohod do Ribniške kočice

Drugi dan

Dopoldne so potekale ustvarjalne delavnice – likovna in plesna ter delavnica za bistré glave, v katere so se vključevali učenci glede na svoje sposobnosti, upoštevali pa smo tudi njihove želje.

Ustvarjalna delavnica je učencem ponujala peko, oblikovanje, dekoracijo piškotov, ki so bili hkrati tudi sladica pri kosilu.

Slika 2: Peka piškotov

V plesni delavnici so učenci sestavljali svoje plesne korake v nove koreografije. V delavnici za bistré glave pa so svoje znanje preizkušali učno sposobnejši učenci z reševanjem problemskih nalog. Dan sta nam z obiskom popestrila policista, člana gorske reševalne službe. Iz svojih izkušenj sta nam povedala, kako pomagajo ljudem v gorah, kadar so v težavah. Pokazala sta nam tudi vso potrebno opremo za reševanje ter psa, ki jim pomaga pri tem. Sledila so zanimiva vprašanja, ki so jih otroci zastavljali policistoma.

Slika 3: Predstavitve dela gorske reševalne službe

Popoldne smo se sprehodili do umetnega jezera, ki leži nekje na polovici smučarske proge. Poleg ogleda so učenci razmišljali o njegovem namenu in primerjali svoje ugotovitve s povedanim. Na poti nazaj skozi gozd so imeli učenci nalogo opazovalca. Med potjo so nabirali liste, vejice, plodove, skorjo, kar so kasneje uporabili za likovno ustvarjanje.

Slika 4: Ustvarjanje iz naravnih materialov

Ob vseh naštetih dejavnostih nismo pozabili na zabavo ob glasbi, katere se učenci še posebno veselijo. Res so bili po napornem dnevu že utrujeni, vendar so še našli moči, se uredili in odšli na ples. Zaplesali smo tudi nov ples, ki so ga sestavile učenke v plesni delavnici. Ta večer so zelo hitro zaspali, tako da je še za pravljico zmanjkalo časa.

Tretji dan

Po zajtrku je sledil pogovor o doživetjih na taboru. Vsak izmed učencev je narisal samega sebe, kako se počuti, nato pa so svoja doživetja predstavili drugim. Skupno smo ugotovili, da smo bili z dogajanjem na taboru zadovoljni vsi – tako učenci kot učitelji. Učenci so nato v manjših skupinah igrali namizne družabne igre ali pa reševali še nedokončane naloge v delovnem zvezku. Sledil je krajši sprehod po bližnji okolici, nato pa pakiranje in vrnitev na šolo.

Predlogi za izvedbo učenja v naravi

Vsakokratna udeležba na taboru mi daje vedno nove zamisli za vnovično izvedbo tabora. Na podlagi samorefleksije izvedenih dejavnosti lahko izpostavim nabor dejavnosti, ki bi prispevale k še uspešnejši izvedbi tabora. Prav tako menim, da bi se lahko že v izhodiščni fazi, pri načrtovanju dejavnosti, v večji meri usmerili na razvoj tistih sposobnosti (močnih področij) pri otrocih, ki so sicer v času rednega pouka postavljene na stranski tir ali pa zanje preprosto zmanjka časa. Številne iztočnice za naše delo z nadarjenimi učenci nam daje Koncept za odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci (1999), v katerem so med drugim predla-

gane oblike dela in izvajalci dejavnosti po VIO. Ugotavljamo tudi, da moramo v največji možni meri izkoristiti čas in prostor in se tako z otroki kot s sodelavci povezati in uživati v družbi drug drugega. Vsekakor lahko potrdimo tezo, da se na lastnih izkušnjah naučimo največ in potemtakem se izkustveno učenje odraža tudi pri večji učinkovitosti učiteljevega dela.

Med zanimivejša področja za učence zagotovo spada *spoznavanje poklicev*. V času pouka to tematiko največkrat obravnavamo z iskanjem informacij iz knjig, elektronskega in interaktivnega gradiva, redko pa se poslužujemo obiska osebe, ki bi predstavila poklic na podlagi lastnih izkušenj. V primeru učenja v naravi pa lahko omenjeno tematiko predstavimo bistveno bolj zanimivo in raziskovalno naravnano. Tako bi lahko v času tabora organizirali obisk gozdarja, lovca, gorskega reševalca, planinskega vodnika, ekologa, policista, tabornika/skavta in predstavnike drugih poklicev, katerih delo je neposredno povezano z naravo. Učenci bi tako spoznali posamezni poklic v vsej njegovi širini, imeli bi možnost pogovora in bi lahko pridobili prvovrstne informacije, ki bi bile zagotovo prepričljivejše kot samo iskanje iz različnih virov. Omenjene osebe bi se lahko udeležile posameznih dejavnosti in praktično predstavile svoj poklic. Verjamemo, da bi s tem izzvali navdušenje oziroma zanimanje za izbrani poklic že v začetnih razredih osnovne šole.

Organizirali bi lahko *literarni večer oz. jezikovno delavnico*, na katero bi povabili pisatelja, pesnika ali zbiratelja ljudskega izročila in tako uživali v prebiranju literature ter spoznali postopek nastajanja knjižnega gradiva. Lahko bi gostili tudi umetnika in izvedli *likovno ustvarjalno delavnico* ali *glasbeno-plesno delavnico*. Lahko bi se osredinili tudi na naravoslovno področje in oblikovali matematično ali računalniško delavnico.

Učencem bi lahko pred začetkom izvajanja tabora predstavili nekaj zamisli za *projektno nalogo*, ki bi jo morali individualno ali skupinsko izdelati v času tabora (npr. raziskovanje rastlin in živali v okolju, orientacija v naravi, izdelava glasila tabora, knjige rekordov, predstavitev talentov).

Poleg že omenjenih športnih dejavnosti bi se lahko osredinili na strnjeno izvajanje izbranih nalog po programih *Zlati sonček* ali *Ciciban planinec*, ki ju sicer izvajamo v okviru predmeta šport oziroma v okviru športnih dni.

Menimo, da je treba ponuditi učencem čim več raznolikih dejavnosti, v katere se ti prostovoljno vključujejo in ki zajemajo čim večjo skupino otrok. Lahko pa učenci tudi sami predlagajo in pomagajo pri izbiri vsebin. S tovrstnimi dejavnostmi učenci razvijajo sposobnost medsebojnega sodelovanja in ustvarjalnosti, postanejo bolj samozavestni, suvereni, odločni, v večji meri izkoriščajo sposobnosti. Če organiziramo tabor različno starih učencev, so starejši lahko mentorji mlajšim in se preizkusijo še v vlogi, s katero se bodo skoraj zagotovo srečali prej ali slej. Izpostaviti želimo tudi vidik poznavanja lokacije predvsem pri dejavnostih, ki so osredinjene v raziskovanje narave, da ne pride do nepotrebnih zapletov. Tabor lahko organiziramo tudi tako, da je en učitelj zadolžen le za nadarjene, ali pa izvedemo ločeno tabor za nadarjene, pri čemer bi se lahko že z vidika številčnosti družili z drugimi šolami.

Z naborom predstavljenih dejavnosti in izbranim pristopom izkustvenega učenja bi lahko odkrivali in razvijali ter spodbujali različna otrokova področja, ki se velikokrat izkažejo kot močna. Med otroci bi lahko na podlagi izkazanega dela odkrivali nadarjene učence, ki jih lažje prepoznamo in odkrijemo v spodbudnem učnem okolju, kakršno je zagotovo učenje v naravi. Kot smo že omenili, nam je pri tem v pomoč Koncept za odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci (1999). Svoje delo bi lahko na podlagi nakazanih predpostavk uspešneje nadaljevali tudi pri pouku in učence čim bolj motivirali za izkazovanje sposobnosti, spretnosti, veščin na njihovih močnih področjih. Sklenemo lahko, da organizirana oblika učenja v naravi ponuja večjo vsebinsko prožnost kot delo v razredu, zato je dobro, da zna učitelj izkoristiti možnosti različnih vidikov poučevanja in dela z učenci.

Sklep

V današnjem svetu mnogih »okupacij« se moramo zavedati pomena družbene spretnosti, čustvene prilagodljivosti, osebnega dejavnika in ustvarjalnosti. Vse te sposobnosti se učimo skozi življenje, jih bogatimo z izkušnjami in jih je tudi prav zato težko pravilno oceniti, zato pri načrtovanju dejavnosti za izvedbo učenja v naravi nikar ne pozabimo tudi na ta del človekovega funkcioniranja. Prav tako je pomembna iznajdljivost učitelja, ki zna prilagajati dejavnosti in diferencirati naloge znotraj njih. S tem dajemo možnost vsem učencem, da se izkažejo na svojem področju ali pa da le uživajo in počnejo tisto, kar jih veseli.

Narava naj nam pomeni okolje, polno raznolikosti in skrivnosti, ki ponuja možnost nadgradnje znanja in posledično tudi priložnost kakovostnega dela z učenci, še zlasti z nadarjenimi. Čeprav se v zadnjem času zdi, da je informacijsko-komunikacijsko podprt pouk najboljši, pa lahko trdimo, da je doživljanje narave še vedno prvovrstno doživetje, ki s svojo preprostostjo, iznajdljivostjo, skrivnostnostjo vzbuja občutljivost za spoznavanje samega sebe in tako osmišlja življenje. ■

Viri in literatura

1. Korban Črnjavič, M. in Hus, V. (2009). Stališče učiteljev do izkustvenega učenja in poučevanja predmeta spoznavanje okolja. *Revija za elementarno izobraževanje*, 2, (1), 73–81.
2. Marentič Požarnik, B. (1992). Izkustveno učenje – modna muha, skupek tehnik ali alternativni model pomembnega učenja. *Sodobna pedagogika*, 43, (1/2), 1–16.
3. Ulutašin Ömeroğlu, E. (2007). The effects of an emotional intelligence education program on the emotional intelligence of children. *Social behavior and personality*, 35(10), 1365–1372.
4. Žagar, D. idr. (1999). Koncept. Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli. Ljubljana, Zavod RS za šolstvo.